

**Temaplan for kulturminner
2018-2030**

1. Hoveddel

**2. Område dalbunnen langs E6, fra
Øyer grense i sør og Sør-Fron grense
i nord, på østsiden av Lågen. KOM -
090/18-vedtak 30.10.2018**

**3. Vålebru/Ringebu sentrum,
033/23- vedtak 23.5.23**

**4. Tromsnes/Fåvang sentrum.
Vedtast høsten 23**

5. Tiltak

Innhold

1.	Generelt om temaplanen	4
1.1.	Innledning.....	4
1.1	Hvorfor en plan?	5
1.2	Formål	5
1.4	Hva er kulturminner	7
1.5	Plantype og avgrensning av områder	8
1.6	Organisering	9
1.7	Medvirkning	10
1.8	Kartlegging og faglig vurdering	10
2	Området dalbunnen langs E6, på østsiden av Lågen, fra Øyer grense i sør og til Sør-Fron Grense i nord. 12	
2.1	Kommunenes prioriterte kulturminner del 2	12
	Liste over prioriterte kulturminner del 2	12
3	Vålebru/Ringebu sentrum.....	15
3.1	Vålebru sitt særpreg.....	15
	Bygningsmassens aldersfordeling	16
	Historisk utvikling	16
3.2	Utdrag fra rapport fra Gudbrandsdalsmusea og konsulent Torveig Dahl.....	17
	Byggemateriale.....	17
	Byggeteknikk	17
	Vinduer	17
	Utvendig kledning	18
	Taktekking	18
	Takvinkel.....	18
	Etasjer	18
	Farge	19
	Byggeskikk	19
	Veier, samferdsel og Vålas betydning for næringsvirksomhet.....	22
3.3	Kommunens prioriterte kulturminner del 3, Vålebru (Ringebu sentrum)	23

Liste over prioriterte kulturminner Vålebru:	24
4 Tromsnes/Fåvang sentrum inkluderes og vedtas når registreringsarbeidet er ferdigstilt	25
5 Tiltaksdel.....	25
6 Kilder.....	27
Vedlegg	28

1. Generelt om temaplanen

1.1. Innledning

Kulturminne er definert som alle spor etter menneskelig virksomhet og viser utviklingen som danner grunnlaget for dagens samfunn. I Ringebu finnes det mange ulike typer kulturminner: rester etter bosteder som kan dateres helt tilbake til steinalderen, gamle bygninger, unike kulturmiljøer som området Ringebu Stavkirke, Ringebu Prestegard og Imsdalens fiskevær, for å nevne noen eksempler.

Kommunene i Norge har i de siste årene fått et økt ansvar for lokale kulturminner. Det er en forventning fra regjeringen at kommunene registrerer og verdsetter kulturminner og kulturmiljøer som har lokal verdi og innarbeider disse i planer og styringsverktøy.

Gjennom prosjektet kulturminner i kommunene (KIK) ønsker Riksantikvaren og fylkeskommunene å øke kulturminnekompetansen i kommunene og bedre den lokale kulturminneforvaltningen. KIK – prosjektet er en del av «Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen» som Riksantikvaren satsing for en kunnskapsbasert, målrettet og effektiv kulturminneforvaltning. Riksantikvaren legger stor vekt på avgrensning av planarbeidet og tar for seg et utvalgt område

Foto: Solhjem, Fåvang

Ringebu kommune startet arbeidet med kulturminneplanens del 1 i 2016 for området dalbunnen langs E6, fra Øyer grense i sør og til Sør-Fron grense i nord, på øsiden av Lågen, eks. tettstedene Fåvang og Ringebu som ble vedtatt 30. oktober 2018 KOM-090/18 Vedtak.

Vedtaket vedr. avgrensning av kulturminnearbeidet i del 1 forutsatte kartlegging av tettstedene i videre kulturminnearbeid som del 2 Vålebru og del 3 Tromsnes ved revisjon av gjeldende plan.

Gudbrandsdalsmusea har vært innleid som fagkonsulent og har utført kartlegging og vurdering av minnene for del 1, for del 2 og 3 er konsulent Torveig Dahl og Gudbrandsdalsmusea innleid som fagkonsulenter.

Planen er avgrenset til å omhandle faste kulturminner i del 2, 3 og 4.

Prosjektgruppa har valgt å ferdigstille del 3 Vålebru (Ringebu sentrum) i løpet av høsten 2022/vinter 2023 og del 4 Tromsnes (Fåvang sentrum) i løpet av høsten 2023.

I henhold til Ringebu kommunes planstrategi er det vedtatt at Ringebu kommunes kulturminneplan skal utarbeides som en temaplan. Gjennom arbeidet med å lage en kulturminneplan har kommunen også fått satt kulturarvens rolle i samfunnsutviklingen på dagsorden. Dette er en oppfølging av målene til kommuneplanens samfunnsdel 2014-2026: Satsningsområde Leve «Bidra til å ta vare på og videreutvikle bruken av historiske arenaer og kulturminner».

Ringebus identitet er tuftet på landbruk og kultur og det er spesielt mange spor etter disse virksomhetene. Kulturminnene er uerstattelige verdier, kommunen har et ansvar for å forvalte disse på best mulig måte. Dette krever en god oversikt over hvilke kulturminner som finnes i Ringebu og kunnskap om virkemidlene som kan tas i bruk.

Bevaring av kulturminner kan komme i konflikt med andre samfunnsinteresser, slik som veier, nybygg, landbruk og annet. Vedtak i slike saker ligger hos kommune, fylkeskommune og departementet.

De enkelte kommunene plikter å arbeide for å oppfylle de nasjonale målene på kulturminneområdet. Et nasjonalt mål er at tapet av verneverdige kulturminner skal minimeres. Dette er et mål som kommunen kan bidra til gjennom en temaplan for kulturminner og kulturmiljøer.

Kulturminnene må beskyttes for fremtiden, de er en ressurs som bidrar til å gi stedene karakter, innhold og identitet.

1.1 Hvorfor en plan?

En kulturminneplan der kommunen skaffer seg oversikt over sine kulturminner og vurderer kulturminnenes verdi, vil være viktig for kommunens planarbeid og øvrige virksomhet.

Arbeidet med en kulturminneplan vil åpne for bred deltakelse og politiske diskusjoner om prioriteringer.

Arbeidet med kulturminneplanen vil styrke kommunenes politiske, strategiske og operative rolle på kulturminnefeltet og bidra til å sikre og forankre forvaltning av kulturminner lokalt.

Kulturminneplanen gir grunnlag for en aktiv tilskudds- og økonomiforvaltning og eiere får større mulighet for hjelp og støtte til bruk og vedlikehold av kulturminner. Kulturminner som er prioritert i kommunal plan blir prioritert ved tildeling av midler fra Kulturminnefondet.

1.2 Formål

- Å gi en oversikt over kulturminner og kulturmiljø i et avgrenset område i Ringebu kommune.
- Gi et bedre grunnlag for å formidle kommunes kulturarv.
- Planen skal foreslå tiltak for hvordan kulturarven skal forvaltes og brukes.
- Grunnlaget for å ivareta kulturminnehensyn i kommunens planarbeid.

- Gi en oversikt over verneverdige kulturminner og kulturmiljø.
- Bidra til formidling, skjøtsel og istandsetting av kulturminner og kulturmiljø.

Kulturminneplanen vil øke kunnskap om lokalhistorien og hvorfor de ulike kulturminnene bør ivaretas. Når innbyggerne blir kjent med egen historie og formidler denne til andre, skapes det merverdi.

Kulturminner, er fellesgoder og ressurser i den lokale samfunnsutviklingen både som kilde til kunnskap og opplevelser, som grunnlag for verdiskaping og styrking av lokal egenart og fellesskap.

Kulturminner av nasjonal verdi, inkludert fredete kulturminner, er vernet etter kulturminneloven og registrert i kulturminnedatabasen Askeladden.

Kulturminner og lokalhistorie er også med på å sette kommunen på kartet. Økt attraktivitet styrker reiseliv og andre næringer som kan utvikle gode tilbud basert på kulturarven. Dette bidrar til merkevarebygging, styrking av lokal steds karakter og attraktivitet som ramme rundt ulike aktiviteter som fritids- og kulturrevenement og reiselivsattraksjoner

Foto: Solhjem, Fåvang

TIDSAKSE med perioder
Eldre steinalder: 10000-4000 f. Kr
Yngre steinalder: 4000-1800 f. Kr
Eldre bronsealder: 1800- 1000 f. Kr
Yngre bronsealder: 1000-500 f. Kr
Eldre jernalder: 500 f. – 570 e. Kr
Folkevandringstid: 400-570 e. Kr
Yngre jernalder: 570 – 1050
Merovingertid 570-800
Vikingtid: 800–1050
Middelalder: 1050 – 1537
Nyere tid, etter reformasjon 1537

1.3 Bakgrunn

Ringebu kommune har mottatt kr 100.000 fra Riksantikvaren til kulturminnearbeid i 2016, samt kr 100.000 for revisjon av gjeldende plan med inkludering av tettstedene Vålebru og Tromsnes i 2021/2023. Kommunestyret bevilget i tillegg kr 40.000 for budsjettåret 2021 til kulturminnearbeid.

1.4 Hva er kulturminner

I kulturminneloven defineres kulturminner som spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter som det knytter seg historiske hendelser, tro og tradisjoner til. Det er en definisjon som legges til grunn for den statlige forvaltningen av de materielle kulturminner. I dette ligger også kulturmiljøer, områder som er formet gjennom menneskelig aktivitet. I 2007 ratifiserte Norge UNESCO – konvensjonen om den immaterielle kulturarven. Målet med den konvensjonen er å beskytte muntlige tradisjoner og uttrykk, utøvende kunst, sosiale skikker, ritualer og høytidsfester, kunnskap og praksis om naturen og universet og kunnskap om tradisjonelt håndverk.

«Kultur er et helt samfunns identitet, det er ryggraden i et folk»

Tor Åge Bringsværd

Hva menes med kulturmiljø?

Når kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng, kalles dette et kulturmiljø. Kulturmiljøer kan for eksempel være et byområde, ei setergrend, et fiskevær eller et industriområde med fabrikker og boliger.

Hva er et landskap?

Landskap er en samlebetegnelse på våre utendørs omgivelser, både det naturgitte og det menneskeskapte. Betegnelsen omfatter alle typer landskap, som jordbrukslandskap, industrilandskap, kystlandskap, bylandskap og fjellandskap.

Hva er immateriell kulturarv?

Immateriell kulturarv betyr praksis, framstillinger, uttrykk, kunnskap og ferdigheter. For kulturminneforvaltningen er den immaterielle kulturarven knyttet til det vi ikke kan ta på ved et kulturminne. Dette gjelder for eksempel tro, tradisjoner, sagn og hendelser.

1.5 Plantype og avgrensning av områder

Det er i planstrategien vedtatt at kulturminneplanen skal være en temaplan.

Avgrensning del 2: gjelder dalbunnen langs E6, fra Øyer grense i sør til Sør-Fron grense i nord, på østsiden av Lågen, tettstedene Ringebu og Fåvang er ikke inkludert i del 2. KOM vedtak 106/16 22.11.2016.

Avgrensning del 3 Vålebru/Ringebu Sentrum

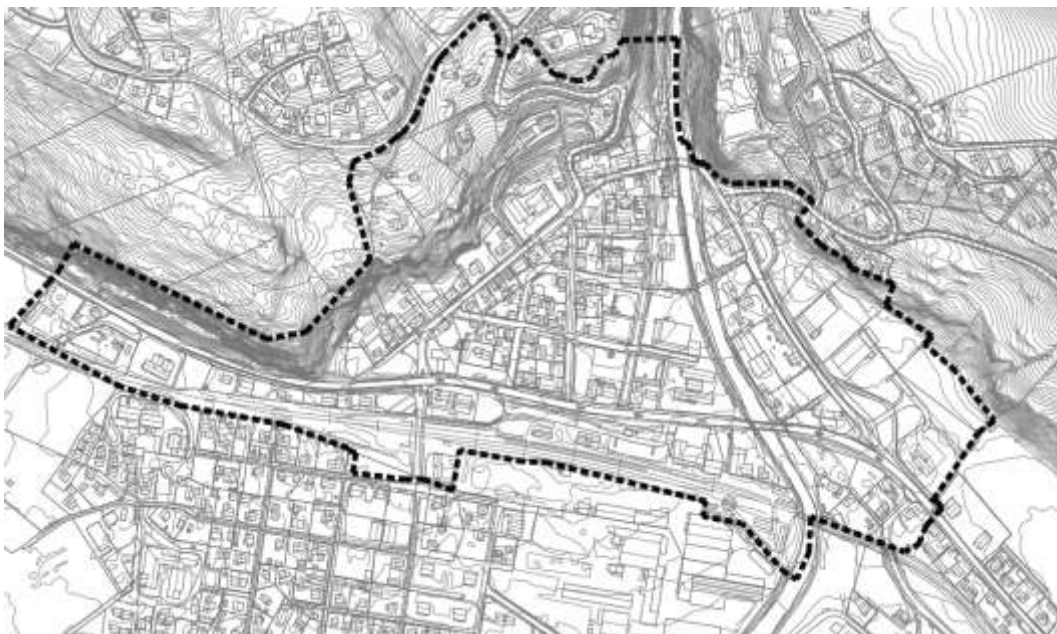
LKU vedtak 08/21 23.2.21

Ringebu sentrum/Vålebru: samme område som sentrumsprosjektet «Vålebru inn i framtida» med mulighet for inkludering av interessante objekt i nærheten til dette området.

Tidsepoke: Åpent og fram til i dag, men med skjønn.

Antall objekter: Avgrensnes når registreringsarbeidet og kategorisering er gjennomført og i samband med politisk vedtak av planen.

Planens innhold: Registreringer av enkeltobjekter samt immaterielle kulturminner bestående av historier

Avgrensning del 4 Tromsnes/Fåvang sentrum

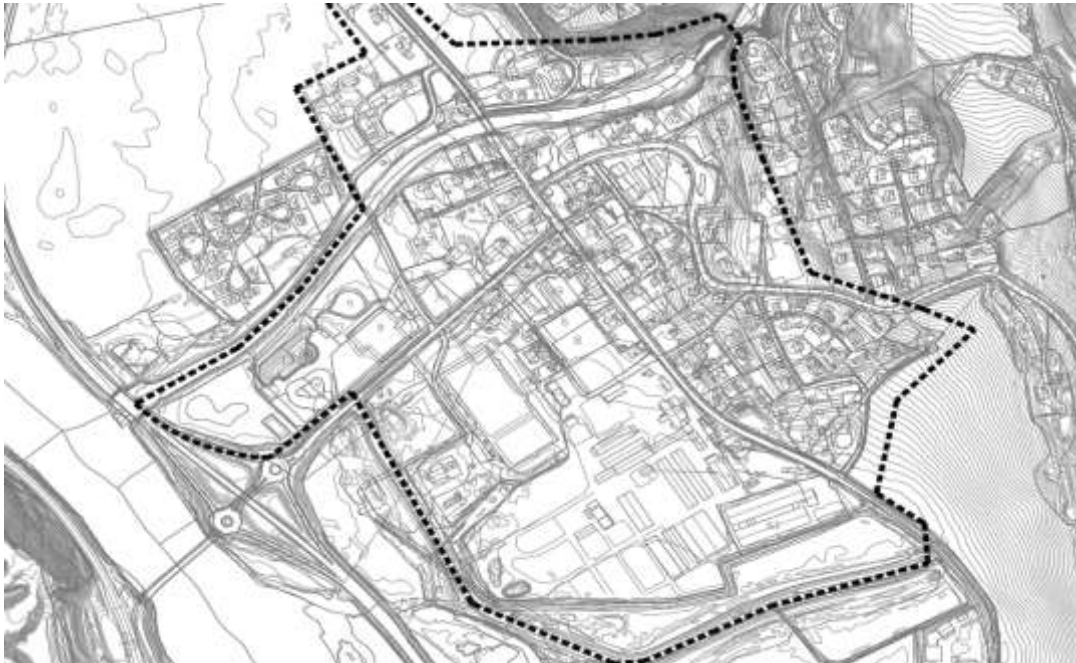
LKU vedtak 08/21 23.2.21

Fåvang sentrum/Tromsnes: Område som avmerket på vedlagte kart med mulighet for inkludering av interessante objekt i nærheten til dette området.

Tidsepoke: Åpent og fram til i dag, men med skjønn.

Antall objekter: Avgrenses når registreringsarbeidet og kategorisering er gjennomført og i samband med politisk vedtak av planen.

Planens innhold: registreringer av enkeltobjekter samt immaterielle kulturminner bestående av historier

1.6 Organisering

Oppdragsgiver	Kommunestyret
Styringsgruppe	Levekårsutvalget
Prosjektansvarlig	Tjenesteleder for kultur
Prosjektleder	Kulturkonsulent/Tjenesteleder
Prosjektgruppe del 1	Tjenesteleder kultur, kulturkonsulent, arealplanlegger, direktør Gudbrandsdalsmusea i del 1, politisk representant fra Levekårsutvalget og Kulturarvenheten i Oppland Fylkeskommune
Prosjektgruppe del 2 og 3	Tjenesteleder kultur, kulturkonsulent, arealplanlegger, prosjektansvarlig landsbyutvikling, politisk representant fra Levekårsutvalget, arkivar Gudbrandsdalsmusea, konsulent Torveig Dahl
Prosjektgruppe del 4	Samme som del 1, men uten prosjektansvarlig landsbyutvikling

Referansegrupper

Historielag, ressurspersoner, Gudbrandsdalsmuse og andre etter behov

1.7 Medvirkning

Del 1 og 2: I mars 2017 ble det arrangert åpne møter i Sør Fåvang, Fåvang og Ringebu. Det ble orientert om prosjektet og deltagerne på møte fikk anledning til å stille spørsmål. Gruppearbeid ble gjennomført og mange gode innspill ble drøftet og notert.

I februar 2018 ble det arrangert et åpent møte der også berørte grunneiere ble invitert til informasjon vedrørende registrerte kulturminner. I etterkant har alle berørte grunneiere blitt kontaktet for informasjon og avklaring om deltagelse i kulturminneplanen.

Del 3 og 4: I juni 2021 ble det gjennomført «åpen dag» om kulturminnearbeid både i Ringebu og Fåvang, samt at medvirkningsmulighet ble publisert digitalt. Innleide konsulenter har snakket med mange under registreringsarbeidet og det har blitt lagt igjen informasjon om registreringsarbeidet og kontaktinfo. i postkasser.

1.8 Kartlegging og faglig vurdering

Gudbrandsdalsmusea og konsulent Torveig Dahl har vært engasjert som faginstans med følgende mandat:

Museet og konsulent skal kartlegge og komme med innspill til prioritering av vernekategorier, levere kartlegginger og beskrive de utvalgte kulturminner og bistå faglig i arbeidet innenfor en økonomisk ramme på kr 80.000 for del 1 og 2 og kr 140.000 for del 3 og 4

Det har vært registrator Oddleiv Ringlund og direktør Torveig Dahl som har utført arbeidet for museet av del 1 og 2. For del 3 og 4 har registrator Oddleiv Ringlund representert Gudbrandsdalsmusea og Torveig Dahl i regi av eget konsulentfirma. De har også deltatt på åpne møter, prosjektgruppe og i Levekårsutvalget.

1.9 Vernekategorier og vektning

Kategorier	Svært stor verdi	Stor verdi	Middels verdi	Liten verdi
Tallverdi	1	2	3	4
Forklaring	Nasjonalt interessant	Sterke lokale, eller regionale verdier	Lokale, felles verdier	Lokale private verdier
Anbefaling til kommunen	Forslag fredning eller høy vernestatus i kommunen*	Anbefaling til politisk vedtak om vernestatus i kommunen *		

De fire kategoriene er vurdert i sammenheng med Riksantikvarens verdsetting og vektning.

- *Kulturminnet representerer faser med særlig betydning for historien.*
- *Kulturminnet er knyttet til virksomheter med særlig betydning for historien.*
- *Kulturminnet er knyttet til hendelser eller begivenheter med særlig betydning for historien.*
- *Kulturminnet er knyttet til personer med særlig betydning for historien.*
- *Kulturminnet er av særlig betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper).*
- *Kulturminnet har særlig arkitektonisk og arkitekturhistorisk verdi.*
- *Kulturminnet har særlig betydning som kilde til historien der det finnes få eller ingen skriftlige kilder.*
- *Kulturminnet har særlig betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskaping.*
- *Kulturminnets alder og type utløser juridiske virkemidler på nasjonalt plan, se kulturminneloven.*

*En temaplan er ikke juridisk bindende og gir ikke grunnlag for vedtak om varig vern, verken i kategori 1 eller 2. Forslag til eventuelt vern og eller fredning av kulturminner må eventuelt innarbeides i kommuneplanens arealdel som hensynssoner. (H-570 bevaring kulturmiljø/H-730 båndlegging etter lov om kulturminner). Hensynssonene følges så av bestemmelser som sier noe om hva som er tillatt og ikke tillatt.

I kommuneplanens arealdel er det også bestemmelser om kulturminner under generelle bestemmelser. Kommuneplanens arealdel 2015-2027 er i slutfasen og det er for sent å innarbeide hensynssoner i tråd med kulturminneplanen nå. (fra vedtak del 1 2018) Innarbeiding av kulturminner fra temaplan for kulturminner, vil først kunne skje ved revidering av kommuneplanens arealdel. I dette arbeidet vil det da være viktig å vurdere også andre hensyn i forhold til om det foreslåtte kulturminnet skal vernes/fredes eller ikke.

Noen av de kartlagte kulturminnene er anbefalt av Gudbrandsdalsmusea å gå videre med i samarbeid med Fylkeskommunen mot en eventuell fredningsprosess i kategori 1.

Alle kulturminner i kategori 1 og 2 bør legges inn som hensynssone C, Sone med særlig bevaring av kulturminner/kulturmiljø etter PBL § 11-8 bokstav C i kommuneplanens arealdel, og reguleres til bevaring i eventuelle reguleringsplaner der disse kulturminnene inngår.

De prioriterte kulturminnene i kategori 1 og 2 skal lastes opp i Riksantikvarens database Askeladden. Kartlegginger i kategori 3 og 4 for del 1 og 2 i er ikke tatt med i denne planen.

2 Området dalbunnen langs E6, på østsiden av Lågen, fra Øyer grense i sør og til Sør-Fron Grense i nord.

2.1 Kommunenes prioriterte kulturminner del 2

I planens del 1 er det inkludert 23 kartlagte kulturminner i kategori 1 og 2, med egne faktaark for hvert kulturminne.

Liste over prioriterte kulturminner del 2

Kategori 1

1	Taterhola	Hvilested
2	Sundstugua	Boplass og tidligere riksvei

Kategori 2

3	Berg	Låve
4	Grov	Låve
5	Løsnes Søre	Låve

6	Forkalsrud	Låve
7	Bø	Låve
8	Smedstamoen	Vegstubb
9	Vollstuen	Stue
10	Nybakken	Bussgarage
11	Høye norgard	Låve
12	Løsnes Nedre	Låve og lita stue
13	Vestad oppigard	Låve
14	Vestad nigard	Låve
15	Kirkenær	Bygning, tidligere kommunehus, pensjonat, skole.
16	Gildesvollen	Skole, pilegrims senter, verksted og bosted
17	Sognesuggu	Forsamlingshus
18	Sagbakken	Sagbruk
19	Nyborg	Smie
20	Fårråbrua	Gardstun
21	Kvernflaten	Gardstun
22	Gunstadmoen	Gardstun
23	Skjeggestad	Gardstun

Faktaark se vedlegg 1

2.2 Kartlegging fra Gudbrandsdalsmusea

«I arbeidet med planens del 2 har Gudbrandsdalsmusea dokumentert litt om hvor omfattende høstingsbruket har vært og er nede i dalbotnen. Vi har og sett hvor mange ulike låver og andre bygninger det er bevart og delvis er i bruk til i dag. Noen av disse er i særstilling i byggeskikk, takteking og i samband med de årvisse flommene og de større flommene i dalbunnen. Noen av de samme ligger også nært E6, slik at alle som reiser langs veien året gjennom ser dem. Vi har funnet tilsammen 36 låver på østsiden av elva: Kategori 1: låve fra gårdene Berg, Grov og Bakkejordet. Kategori 2: 6 stk., av de er 5 innstilt til regulering for vern i planen. I kategori 3 har vi dokumentert 21 stk. og kategori 4-6 stk. Alle er viktige for helheten i kulturlandskapet»

«Disse tre låvene bør fredes som kulturminne over utnytting av vollene/våtmarksområdet i gårdsdrifta av gårdene i dalsiden, bruken av villskifer på tak, og de omfattende flommene som gårdsdrifta har lært seg å leve med gjennom hundreåra. Museet vurderer disse tre som aktuelle for fredning, og anmoder Ringebu kommune om å ta kontakt med fylkeskommunen for evt. å komme i gang med en fredningsprosess. Vi råder derfor kommunen til å vedta verne kategori 1, sekundært 2 i kulturminneplanen for disse. De har usedvanlig stor opplevelses- og kunnskapsverdi, og fremdeles bruksverdi, som del av et helhetlig miljø i kulturlandskapet.»

Henviser til Gudbrandsdalsmuseas sin rapport som vedlegg. [rapport-gudbrandsdalsmusea-8-mars-2018.pdf \(ringebu.kommune.no\)](https://www.ringebu.kommune.no/rapport-gudbrandsdalsmusea-8-mars-2018.pdf)

3 Vålebru/Ringebu sentrum

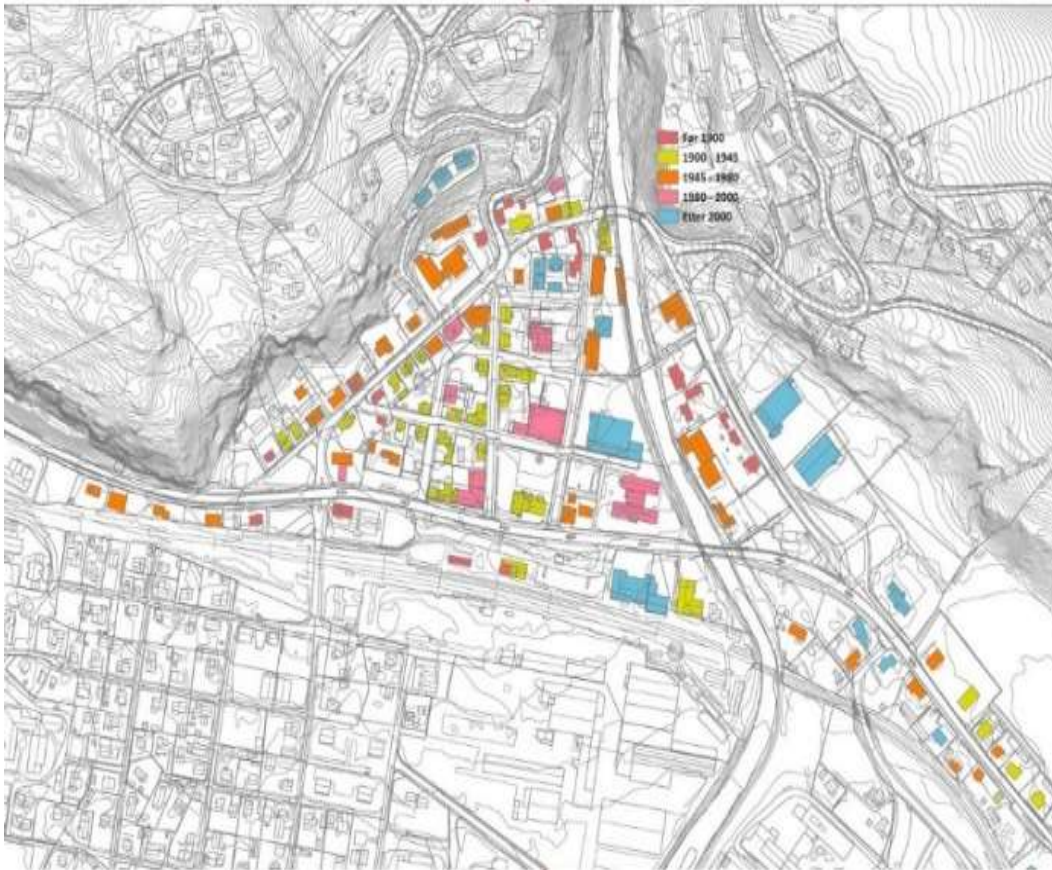
3.1 Vålebru sitt særpreg

Avgrensning av område, sentrumskjernen med noen tilliggende objekt, sammenfaller med pågående arbeid med revisjon av reguleringsplan for Vålebru. Ved avgrensning av tidsperspektiv ble det valgt å kartlegge helt fram til i dag og ikke avgrense til noen tema eller perioder. Faktaarkene er utarbeidet for hver eiendom/husmiljø.

Bilde: Reguleringsplan fra 1899

Reguleringsplanen fra 1899 danner fremdeles grunnlaget for sentrumsutviklingen i Vålebru. Kvartalstrukturen fra planen er bevart og forsterket med utbyggingen fram til i dag. Dette forsterker Vålebrus gode særtrekk med et levende sentrum med handelsvirksomhet, servicenæringer og boenheter.

Bygningsmassens aldersfordeling

Kartet viser bygningsmassens aldersfordeling. Det er fremdeles mange bygninger igjen fra de ulike tidsepoker at de sammen danner et lesbart mønster når det gjelder den historiske utviklingen av Vålebru.

Historisk utvikling

Fra ca. 1920 - på få år skjedde de en stor utvikling av lokalsamfunnet i Vålebru. Jernbanen åpnet i 1896, og den nye muligheten for frakt av folk og varer ga stedet en kraftig vekst. Elva ga energi til ulik produksjon.

Utvikling av bebyggelse og infrastruktur var nå styrt av reguleringsplanen, og bygningsloven ble gjort gjeldende. Vålebru var i ferd med å bli en liten by, med varetilbud, kafeteriaer, tjenester og administrasjon. Det vokste også fram villabebyggelse på tomtene ovenfor Vålebrua.

Fra ca. 1975 – utviklingen fortsatte, og på midten av 1970- tallet bodde det mange mennesker i Vålebru. Det var kommet til mye boligbebyggelse i Tollmoen. Flere nye virksomheter ble etablert, først og fremst langs elva, selv om direkte kraft fra elva ikke betydde noe. (Fra stedsanalyse Vålebru, Asplan Viak 2003)

3.2 Utdrag fra rapport fra Gudbrandsdalsmusea og konsulent Torveig Dahl

I rapporten påpekes det at en fellesnevner for kulturminnene i Vålebru er at man ser gjenbruk, ombygging, fleksibilitet, nytte det man har og samtidig gi plass for nye tiltak og nye retninger i byggeskikk.

I kartleggingsarbeidet er det lagt til grunn følgende perioder for å forstå utviklinga:

1. periode før jernbana i 1896
2. periode jernbanebygging og blomstringstid
3. periode 1930 – 40-årene stillstand
4. periode 1950 – 1980 oppbyggingstid
5. periode 1980 – 2005 postmodernismen
6. periode 2005 - nytt liv i landsbyen

Byggemateriale

Det mest vanlige byggematerialet i Vålebru er treverk, tømmer, plank og panel med ulike byggeteknikker og funksjoner som bærende konstruksjoner, vern mot vær og vind, eller som dekor. Dette gjelder fra de eldste husene til nyere bostedshus eller uthus.

Det finnes også en god del murhus samt gråsteinsmur, ofte som grunnmur.

Byggeteknikk

Kan deles inn i ulike perioder og for ulike typer hus. I tida før 1900 finner vi hovedsakelig lafta hus og noen uthus/skur o.l. i enklere byggetype. Mange av disse husene er flytta fra garder eller andre steder i området.

En annen byggeteknikk som ble brukt en del på 20-30 tallet. Er liggende 2x6 " høvla helt lik plank som har pløyde spor (not og fjær i ulike variasjoner) over og under. De aller fleste av disse er nå panelt, og derfor vanskelig å se om det er laft, reisverk eller slik liggende plank. Vi kjenner to hus i Vålebru med utmura bindingsverk uten panel, av disse er et bevart, del av fargeriet i Østby. Det andre var pottoskehuset som sto på andre sida av Våla og ble revet i ca. 1950 når Bjørge hotell ble bygget.

Vinduer

I kartleggingen er det funnet mange ulike hovedtyper med varianter.

Inndeling av vindu side-, midt og noen eksempel på overhengsling midtpost, krysspost, T-vindu hele ruter, 2+2, 2+3, 2+4 – som regel stående rektangulære ruter.

Et vindu gir huset preg, samtidig som de forteller hva som skjer inne i huset, vinduet kommuniserer med det som er ute og omvendt. Da dette er et handelssentrum ble det tidlig vanlig med store, ofte lave vinduer mot gata i butikkene.

På 1960-tallet kom enda større vindusflater, de delte gjerne veggflata ut mot gata med et «magebelte» på huset og store vindu under, mens vinduer i andre etasje forble uendra.

vinduer hører med til hvilket preg/periode/stil/uttrykk eieren ønsker å ha på sitt hus. Vindu i hus som er uendra er i samme stil som huset, mens ombygde hus, tilpassa eller modernisert har fått husmorvindu

Utvendig kledning

Paneling av hus var ikke vanlig for de eldste husene. Det var som regel hovedbygningene på gardene som fikk panel og maling, det ble sett på som luksus. Senere ble det mer vanlig, også som et vern for en sliten tømmervegg, det er bevara flere lafta hus i Vålebru som ikke er panelt utvendig: Smestad, Hanstad, Fonstad, Østby m.fl., alle er fra tidlig bosettingshistorie før jernbana kom.

Taktekking

Den eldste taktekinga er torvtak, men det finn vi nesten ingen av i Vålebru i dag, unntatt bakeriet i Olstad. I Gudbrandsdalen har vi hatt god tilgang på ulike typer skifer som var vanlig på de fleste tak. Det finnes alt fra vakre villskifertak, store rektangulære skiferhelle, mindre kvadratskifer/rutaskifer og hanskebak i ulik størrelse.

Takvinkel

De aller flest husene i Vålebru har saltak med varierende takvinkel. På klassiske tømmerhus finner vi gjerne en litt mindre vinkel (18-30 grader). For sveitserhusene med skifertak, var det vanlig med litt brattere vinkel.

På både en og to etasjes bostedshus finn vi ofte ei sval (i en eller to etasjer), ofte nåvåsva, men også pulltak.

Etasjer

Det vanligste i Vålebru er 1 – 1 ½ eller 2 – 2 ½ etasje. Det eneste huset som er høyere er Kaupanger som ruver midt i stasjonsbyen både med volum, høyde og arkitektur. Kaupanger er et svært markant hus, og framstår som et samlingspunkt, også med sitt nåværende innhold som kulturhus og kulturskole.

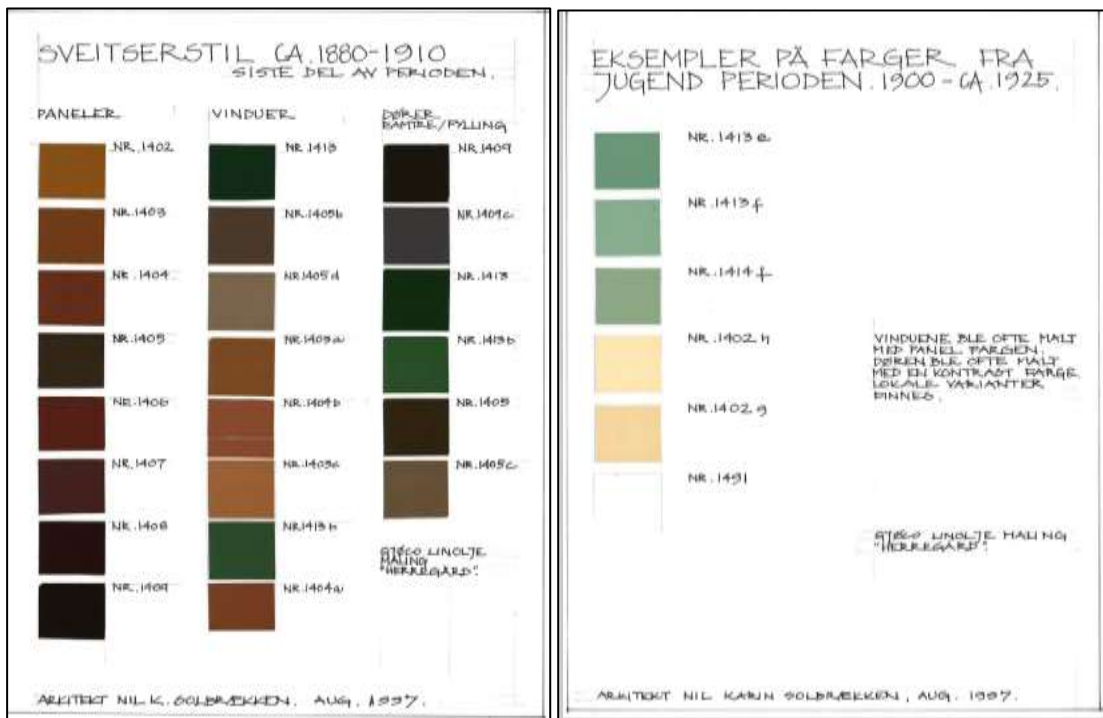
Svært mange av husene har hatt to boenheter, ei oppe og ei nede. Noen av disse er nå gjort om til enebolig. Den andre varianten er butikk i første etasje og leilighet i andre etasje, ofte med kvistrom som

også kunne bli leid ut. Slik god utnyttning var med å gjøre det økonomisk mulig å bygge et litt større hus. Fram til ca. 1940 var det vanlig å leie ut et rom som bosted for en familie. Vi kjenner til at f.eks. i Vestadbygningen var det en familie per rom.

Farge

Å male hus ble sett på som luksus, de fleste lafta husene sto ofte lenge uten panel og maling, Men det å være en stasjonsby med moderne preg rundt 1900 gjorde også at nyere moteretninger innen byggeskikk ble vanlig.

I 1997 gjennomføre int.ark.nil. Karin Solbrækken en omfattende fargeundersøkelse av husene i Jernbanegata på oppdrag fra kommunen. Figur 5 og 6 viser to monasjer fra rapporten med historiske farger, h.h.v. Sveitser- og jugenstil for Vålebru. Det var vanlig med sterke kontraster i fargevalg og fremheving av bygningsdetaljer. Litt senere ble det vanlig å male alt hvitt, uten å fremheve bygningsdetaljer

Lenke til int.ark.nil Karin Solbrækken fargeundersøkelse av husene i Jernbanegata [fargeanalyse-ringebu.pdf](#)

Byggeskikk

De eldste husene i Vålebrua er flyttet fra en gard, som ferdmannskvila i Fonstad, eller bygd etter samme mal som gardshusene, slik som Linstadbutikken

Ferdmannskvila i Fonstad, et av de eldste husene som er bevart, flytta hit fra Våle i Vekkom

Det har vært mange mindre gardstun i Vålebrua basert på slevberging med brukshage med bærbusker og frukttrær og med husdyr, som Vålebrustuen/Eldstahuset. De lafta uthusene som står i Mæhlumsgarden, er bygget som på en gard. Det var flere husmannplasser i Vålebru; Detned, Kobberslageren og Brusugua. Alle disse er dessverre borte i sentrumsområdet i dag. Disse var som små gardstun, med færre hus og bare en etasje i bostedshuset. Det finnes fremdeles rester etter disse plassene

Linstadbutikken ble bygget i ca. 1860 som et gardstun med husdyr og en åpen gardsplass inn fra Brugata. Samtidig ble også Brekka som var et gardsbruk, utvidet med butikk og skysstasjon fra 1860. De første som henvendte seg mot vegen, Brugata, var landhandleriet i Brekka og Mælum fra ca. 1870. Disse bygningene fikk etter hvert store vinduer ut mot vegen fra butikken

På dette fotografiet ser vi det første byggetrinn i Mæhlumsgarden, stallen til venstre bak står fremdeles. Til høyre ser vi bygningen som ble bygget etter brannen i 2007

Neste utviklingstrinn i byggeskikk kom i forbindelse med jernbanen, sentrumsdanning, gateplan m.m fra 1890- tallet. De første arkitekttegna husene var på jernbanestasjonen. Sveitserstilen ble vanlig med sine krysspovinduer, spissere tak, åpne verandaer med dekor på de klassiske tømmerbygningene på gardene i Vålebrua.

Det var lafting som var vanlig, og som la føringer for bygningene. Med nye laftemetoder (kamlaft og sinklaft) fikk en mulighet til å gi husene et annet preg og større fleksibilitet. Dette ble ytterligere forsterket på 1920-30 tallet da en fikk tilgang til liggende, pløyd plank med not/fjær. Så ble bindingsverk og reisverk vanlig med stor fleksibilitet i utforming av husene og dekorelement.

Det ble en flytende overgang til jugendpreg, først i Jernbanegata med noen arkitekttegna hus (Kaupanger og Fredly), senere også Melbybutikken på hjørnet, apoteket og Uldspinneriet.

Oppe i Brekkebakken ligger noen hus som er svært interessante og som er godt bevart med ulik silpreg: Solbakken (overgang sveitser/jugend). Narvesen (dragestil) og Svendsenhset og Brekken/Lidarende (tidlig funksjon).

Under andre verdenskrig var det få endringer, men 1950 - tallet kom med sterk utvikling av boligfelt i utkanten av Vålebru i nord og sør, i Tollmoen, opp mot Folkehøgskolen og Storfuglhauen. Det ble stort sett bygget mindre funksjonshus, men av en litt endra type med saltak, gjerne stående panel, doble vindu

med midsprosse. På 1970 - tallet kom ferdighus fra kataloger med sine husmorvindu som også etter hvert ble satt inn flere av husene i Vålebrua.

Det finnes få bostedhus etter 1970 i Vålebrua, men eldre hus som er modernisert og har fått moderne preg, med det gamle huset som kjerne. En annen måte å bygge om et eldre hus på, har vært å ha tilbygg på den ene siden, slik at fasaden beholder den gamle bygningskroppen mot gata.

Veier, samferdsel og Vålas betydning for næringsvirksomhet

Bosetting, byggeskikk og derav kulturminnene i Vålebrua, henger sammen med ferdsel og handel/næringsliv. Det som i dag er kjent som en stasjonsby, var tidligere spredde husmannsplasser og noe næringsvirksomhet langs Våla, særlig knyttet til nordre del av brua, som er den eldste delen med mølle, sagbruk m.m.

Kongsvegen/Trondeheimsvegen ble i 1860 flytta fra Vekkom og over Våla, til ned Grovbakken lenger sør, gjennom Skjeggestad og langs Våla til brua. Det ble en sterkere utvikling langs Våla med sagbruk, bakeri, fargeri, garveri og mølle mellom den nye veggen og elva. Området ved brua vokste fram som et viktig handels- og kommunikasjonssenter med vegene opp til Vekkom og Kjønås/Venabygd, i tillegg til Trondeheimsvegen med akse sør og nord.

Med jernbana som kom i 1986, kom det flere hus mellom stasjonen og Mæhlums-kvartalet. Det ble regulert av en egen reguleringsplan i 1899, med kvartalstruktur i setnrumbtriangelet på østsida av Våla. Lenger nord vokste Branstad-butikken (Skog og Hage) nord for jernbanen fram som et annet kjerneområde.

Fram til den nye brua over Våla (1955), ved det som i dag er Brannstasjonen, var det bare en sti sørover der E6 ligger i dag, man måtte gå over jernbanebrua eller oppom Mølla for å komme over Våla. På fotoet på forrige side ser vi den rette veien mellom jernbanestasjonen oppover mot krysset ved Brekke/Mæhlumsgarden.

Da riksvegen ble lagt om nærmere jernbana og med ny bru over Våla, endret preget seg mye. Den tidligere travle Brugata ble mer fredelig. Motorisert ferdsel økte kraftig etter 1950 med bil, lastebil og traktorer. Samtidig endret også næringslivet seg i årene etter krigen. Den nordre del av Brugata som tidligere ble kalt Skreddergata, mistet preget som håndverksgate, hus med næring og bosted i samme huset ble mer sjelden.

Med bilen kom også bensinstasjonene, først butikker med en pumpe, som Mæhlumsbutikken og deretter kom bensinstasjonene, Esso ved Nustadhuet, BP stasjon ved den nye brua. Disse var viktige samlingsplasser, og ved flere av de ble det også etablert bilverksted.

Mange hadde lang veg for å leve korn på mølla, eller handle, så det ble etter hvert etablert kafe mange steder, noen bare i korte perioder og noen i lengre perioder. Den store ferdselen gjennom dalen, over fjellet og butikklivet, gjør at det er behov for mange kafeer i dag også.

Det foreligger gode beskrivelser i utvikling av næringer og bosetting i andre plandokument som Stedsanalyse for Vålebru [Stedsanalyse for Ringebu sentrum - Ringebu kommune](#) og i Boka «Landets minste by» av Per Åsmundstad

Henviser til rapporten fra Gudbrandsdalsmusea og konsulent Torveig Dahl [rapport-kulturminneplan-del-ii-ringebu-kommune.pdf](#)

3.3 Kommunens prioriterte kulturminner del 3, Vålebru (Ringebu sentrum)

I planens del 3 er det inkludert 33 kartlagte kulturminner i kategori 1, 2 og 3, med egne faktaark for hvert registreringsobjekt. Totalt er 93 objekt kartlagt i registeringsarbeidet.

Det er benyttet samme vektingsgrunnlag som for del 2 på vernekategori, men under registeringsarbeidet er også antikvarisk verdi, landskapsverdi og funksjonell verdi vektet fra-1-4, dette er beskrevet på hvert faktaark.

Kommunal vektning gir utgangspunkt for liste over prioriterte kulturminner.

Alle bygninger fra før år 1900 er registrert i Sefrakregisteret, merket med (S) i liste.

Sefrakregistrerte kulturminner sier ikke noe om objektets verneverdi. Hvis bygningen er eldre en 1850 skal den gjennomgå en lokal vernevurdering i forbindelse med saksbehandling for å vurdere bygningen kulturminneverdi.

De fleste bygningene i Jernbanegata, fra de første 20-30 årene av 1900- tallet, er viktige å ivareta for å bevare Jernbanegatas betydning for kulturmiljøet i Vålebrua. Butikker med handel i første etasje og bolig i andre etasje skaper miljø og identitet.

Liste over prioriterte kulturminner Vålebru:

Kategori 1

Stedsnavn	type objekt	Byggeår ca.	Adresse
Ingen			

Kategori 2

Jernbanestasjonen (45/75)	Vanntårn, tekniske installasjoner Stasjonsbygning (S)	1896	Gudbr.d.v. 2026
Fonstad (47/4)	Bolighus, ferdmannskvile, smie (S)	1860	Brugata 8
Østby (47/6)	Bolighus, farger (S)	1861/1858	Brugata 12
Myhr (47/7)	Bolighus, garveriet (S)	1858	Brugata 14
Lindstad (49/183-49/6)	Butikk/bolighus, stabbur, stall (S)	1867	Brugata 24
Lindstad, tidl fjøs 49/173	Bolig	ca 1890	Ole Steigsgt
Mæhlumsgården (48/11)	Bakgård: bakeri. Lager (S)	1870	Brugata 25
Hanstad (46/4)	Lions, hus, eldhus (S)	1872/79	Hanstadgt. 13
Kaupanger (45/15)	Kulturhus	1909	Jernbanegt. 1
Vestheim (45/13)	Forretning/Bolig	1906	Jernbanegt. 6
Frigård (48/46)	Forretning(Bolig	1956	Jernbanegt. 7
Stensgård (45/10)	Forretning/Bolig	1931	Jernbanegt. 8
Hjørnet (48/39)	Forretning/Bolig	1927	Jernbanegt. 9
Jonsgård (45/7)	Forretning/bolig/overnatting	1900	Jernbanegt.10
Apotekergården (48/44)	Forretning/bolig	1926	Jernbanegt.11
Fredly (48/13)	Forretning/bolig	1913	Jenbanegt. 12
Torget(Andersenhuset) (48/45)	Forretning/bolig	1924	Jernbanegt. 13
Bankhjørnet/Furumo (48/52)	tidl. Bank og bibliotek	1955	Ole Steigsgt. 1
Vaala Bruk/Mølla	Forretning	1915/1853 opprinnelig	
Ole Steigsgate 13			
Nordgård/Telegrafan (45/9)	Bolig	1900	Tomtegate 5
Heimhug/Narvesenhuset (49/13,19)	Bolig, bryggerhus, fjøs, tidl. låve stabbur, brønn, bauta,skåle	1900	Ulbergv. 2
Lye/Løkkehuset (49/27)	Bolig, Stabbur, fagertun (S)	1907	Ulbergv. 6
Steinmurer	Steinmurer	100-200 år	Brugata 33

Kategori 3

Smerud (47/5)	Bolighus (S)	1895	Gudbr.d.v. 2064
Elvheim (47/52)	Brannstasjon (S), nå verksted	før 1800	Brugata 6
Brekka (49/185)	Bolighus/utleiehus (S)	1896	Brugata 27
Kolbu (45/22)	Bolighus	1912	Brugata 28

Barlund (46/5)	Ungdomshus (S)	1895	Brugata 38
Tempelet (46/17)	Frelsesarmeen	1931	Brugata 41
Smestad (47/9)	Bolighus	1897?	Brugata 47
Solbakken (49/18)	Bolighus	1900	Kjønnåsv. 1
Solheim (18/33)	Bolighus	1912	Kjønnåsv. 2
Brekken/Lidarende (49/20)	Bolighus	1945	Kjønnåsv. 4
Solhaug/Smesvingen (47/28)	Smie	1929	Vekkomsvegen 4

Faktaark se vedlegg 2

4 Tromsnes/Fåvang sentrum inkluderes og vedtas når registreringsarbeidet er ferdigstilt

5 Tiltaksdel

Kulturminneplanen er et godt utgangspunkt for å ta kulturarven aktivt i bruk. Tiltaksdelen inneholder tiltak for å bevare, forvalte, formidle og bruke kulturminnene og kulturmiljøene i kommunen. Tiltaksdelen beskriver hvem i kommunen som har ansvar for å sette i gang de forskjellige tiltakene. Tiltaksdelen revideres hvert fjerde år, første gang i 2023 og videre hvert 4. år

Tema/handling	Oppstart	Budsjett	Ansvar
Laste opp prioriterte kulturminner i Askeladden, Riksantikvarens database	2018 del 2 2023 Vålebru og Tromsnes	0	Kultur
Laste opp de registrerte kulturminnene i InnlandsGis.	2018 del 1 2023 Vålebru og Tromsnes	0	Plan og reknisk
Sikre de prioriterte kulturminnene gjennom bruk av virkemidler i plan og bygningsloven ved rullering av kommuneplanens arealdel og i nye reguleringsplaner der kulturminnene inngår.	kontinuerlig	0	Kultur, Plan og teknisk eventuelt i samarbeid med Oppland fylkeskommune
Rydding av vegetasjon rundt uthus og låver. Eventuelt andre prioriterte kulturminner.	2019-2026	100.000	Kultur/Eier (f. eks engasjere ungdom til sommerjobb «rydd et kulturminne»)

			(Ikke prioritert i ØP 2019-2021)
Aktivt delta i nettverk som styrker kulturminnekomperansen	Årlig	0	Kultur
Igangsetting av evt. fredningsprosess jfr. kartlegginger anbefalt av Gudbrandsdalsmusea i samarbeid med eier/fylkeskommune/Riksantikvar	2019-2026	0	Pla og teknisk gjennom arealplaner
Legge til rette for tilstandsvurdering for de utvalgte bygningene.	2019-2026	0	Kultur i samarb. med Gudbrandsdalsmuseas byggingsvernråd giver
Kurs i søknader om støtte til istandsetting av kulturmidler	2019-2026	0	Kultur i samarb. med Gudbrandsdalsmuseas byggingsvernråd giver og fylkeskommunen
Samordne/gi innspill til kommunens strategi for SMIL midler til å innbefatte kulturminner og kulturmiljøer	2019-2026	0	Kultur
Formidling av kulturminneplanen og de omtalte kulturminnene	2018-2025	0	Kultur i samarbeid med Gudbrandsdalsmusea, historielag og andre.
Folkehelstiltak rettet mot kulturminner	2020-2025	0	Kultur i samarbeid med tur- og trimgruppa
Rullering av gjeldende plan.	2021 del 1 2026 del 2 og 3	40.000	Kultur (innleid konsulentbistand) (prioritert i ØP 2021)
Kulturminneplan for nytt område (sentrumsområdene Fåvang og Vålebru)	2020-2021	100.000 del 2 og 3	Kultur (innleid konsulentbistand/arb eidskraft) Bevilget kr 40.000 RK og kr 100.000 Riksantikvaren
Kulturminneplan for nytt område (ubestemt) Ny plan/område	2026-2028	300 000	Riksantikvaren og kommune

6 Kilder

- Aaby, Halvor: *Heim og folk: Kjønnås* (2014), *Vålebrua* (2015), *Vekkom* (2017). Ringebu historielag.
- Aasmundstad, Per: *Vålebru 100 år*. Ringebu historielag, 1996.
- Gudbrandsdalsmusea, Midtdalsarkivet, diverse arkiv Opplandsarkivet.
- Hovdhaugen, Einar: *Bygda vår: Lokalhistorie for Ringebu*. Ringebu historielag, 1976.
- Hovdhaugen, Einar: *Gardar og slekter i Ringebu*. Hamar, 1953.
- SEFRAK – registrering av faste kulturminne fra før 1900 (Ringebu kommune).
- Ødegård, Jon (red): *Hemgrenda*, diverse artikler. Årbok Ringebu historielag, 1976.
- Ødegård, Jon (red): *Nedlagde heimar*. Ringebu historielag, 1997.
- Øverlie, Olav (red): *Ringebu kommune 1837-1987*. Ringebu kommune, 1987.
- Dahl, Torveig. *Om framveksten tå Vålebrua fram åt 1940*. Volda 1977.
- Eng, Børre. *Stedsanalyse. Reguleringsplan for Vålebru*. Aspan viak/Ringebu kommune 2003.
- Mangset, Kari Laaverud. *Stedsanalyse. Grunnlag for områdereguleringsplan for Vålebru*. Ringebu kommune 2021.
- Mangset, Kari Laaverud. *Vålebru inn i framtida. Prosjektplan*. Ringebu kommune 2020.
- Paulsrud, Geir. *Kongsvegen gjennom Ringebu. Ringebu Stavkyrkje og Prestegard. Kultur-sentrum i tusen år*. Ringebu historielag 2021.
- Riksantikvaren. *Håndbok for lokal registrering av kulturminner og kulturmiljø*. Riksantikvaren.no
- Riksantikvaren. *Verdisetting og vekting av kulturminner*. Riksantikvaren.no
- Rønningen, Ola. *Nedlagde heimar*. Ringebu Historielag 1996
- Solbrækken, Karin. *Fargeanalyse hus*. Ringebu 1997.
- Svingen, Odd E. *Byggeskikk i Ringebu. En estetisk veileder. Designguide*. Ringebu kommune 1990
- Aaby, Halvor. *Ringebu heim og folk band 3 Vålebru*. Ringebu Historielag 2015.

Andre kilder

- Digitalt Museum – de fleste eldre foto
- Hemgrenda, artikler
- Lokale informanter Asbjørn Haverstad, Tor Aaløkken, Arne Martinsen, Inge Asphoug, John Sandvik, Per Aasmundstad m.fl.
- Lokalhistoriewiki
- Matrikkel
- Nettstaden Norge i bilder og andre kart
- Wikipedia

Vedlegg

1. Fakatark Området dalbunnen langs E6, på østsiden av Lågen, fra Øyer grense i sør og til Sør-Fron grense i nord.
2. Fakaark Vålebru/Ringebu sentrum
3. Faktarsk Tromsnes/ Fåvang sentrum (kommer senere)

Lenker

Rapporter fra Gudbrandsdalsmusea og museolog Torveig Dahl [rapport-kulturminneplan-del-ii-ringebu-kommune.pdf](#)

Faktaark Dalbunnen del 2 [vedlegg-1-faktaark-dalbunnen-langs-e6.pdf \(ringebu.kommune.no\)](#)

Faktaark Vålbru del del 3 [vedlegg-2-faktaark-valebru.pdf \(ringebu.kommune.no\)](#)

Fargeanalyse int.ark.nil Karin Solbrækken fargeundersøkelse av husene i Jernbanegata
[fargeanalyse-ringebu.pdf](#)

Stedsanalyse Vålebrua inn i framtida [Stedsanalyse for Ringebu sentrum - Ringebu kommune](#)

